

el-Memâlik el-Bahriyye (Bahrî Memlûklar) (1250-1382)

el-Melik el-Mu‘izz İzzeddîn Aybek et-Türkmânî (1250-1257)

Eyyübî Devleti'nin yıkılmasından sonra Mısır'da kurulan Memlûk Devleti'nin ilk sultanı Aybek'tir. Aybek aslen Türk idi. Yemen'de müstakil bir devlet kurmuş olan Resuloğulları'ndan (1229-1454) birinin memlûkü iken el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyüb'a intikal etmiş, onun hizmetinde yükselerek emîrlik derecesine çıkmış ve es-Sâlih onu kendi *çaşnigîri* yapmıştı. Şecerüddürr'ün saltanatı esnasında Atabekü'l-Asâkir olan Aybek, yukarıda anlatıldığı gibi Şecerüddürr içeride ve dışarıda muhalefetle karşılaşınca, ümerânın muvafakatiyle onunla evlenmiş ve sultan olmuştur. Aybek memlûkler arasında dindarlığı, cömertliği ve görüşlerinin isabetliliği ile tanınmış olmasına rağmen, sıradan bir emîrdi. Hepsi de el-Bahriyye'nin ileri gelenlerinden olan Aktay, Baybars, Kalavun ve Sungur gibi birbirinden kuvvetli emîrler dururken, el-Bahriyye grubundan bile olmayan Aybek'in sultanlığa geçmesi, yukarıda sayılan emîrlerin istedikleri zaman tahttan indirebilecekleri inancıyla geçici bir zaman için de olsa onun üzerinde anlaşmaları sâyesinde mümkün olmuştur.

Aybek sultan olur olmaz içeride ve dışarıda zorluklarla karşılaştı ise de el-Bahriyye'nin yardımı ile bu tehlikeleri bertaraf etti. Fakat el-Bahriyye grubunun lideri Aktay kendisine güçlü bir rakip olarak ortaya çıktı. Aktay öyle alâmetler kullanıyordu ki, bunlar sadece sultana ait alâmetlerdi. Arkadaşları kendi aralarında ona "el-Melikü'l-Cevâd" diyorlardı. Aktay, Hama sahibi el-Melik el-Muzaffer'in kızı ile nişanlanmış ve Aybek'ten "Nişanlısının sultan kızı olup şehirde alelâde insanlar arasında oturması uygun olmayacağı için Kal'atü'l-Cebel'de oturtulmasını" istemişti. Kal'atü'l-Cebel, sultanların resmî ikametgâhıydı. Aktay'ın bunu istemesinin manası, kendisini hükümdar yerine koyması demektir. Aktay'ın Eyyübî ailesinden bir prenses ile evlenmesi, onun tahtta hak talep etmesi için bir vesile idi. Aybek, kendisiyle bir hususu istişare etmek bahanesiyle Aktay'ı Kal'atü'l-Cebel'e davet etti ve onu öldürttü (18 Eylül, 1254).

Aktay'ın katledilmesi Kâhire'de hemen duyuldu. Baybars, Kalavun, Sungur ve el-Bahriyye'nin ileri gelen diğer emîrleri kalenin surları dibinde toplanarak, henüz öldürülmediğini zannettikleri Aktay'ı kurtarmak için beyhude bir teşebbüste bulundular. Aybek, yukarıdan liderleri Aktay'ın başını onlara atınca sıranın yakında kendilerine geleceğini anlayarak Suriye'ye kaçmaya karar verdiler.

Aybek, iç ve dış tehlikeleri bertaraf edip düşmanlarına başarı ile karşı koyarak çeşitli zorlukların hepsinin üstesinden gelmişken ölümü, karısı Şecerüddürr eliyle oldu. Tarihçinin deyimiyle "çetin bir ceviz" olan Şecerüddürr, Aybek ile evlenip tahttan feragat ederken bunu sadece Müslümanları tatmin etmek için yapmış, fakat devlet işlerini elinden bırakmamayı kafasına koymuştu. Şecerüddürr, Aybek'i tamamen kontrolüne almıştı ve Aybek'in sözü bile geçmiyordu.

Bu yüzden Aybek, Şecerüddürr ile yaşamaktan bıkip usandı. Bilhassa bir münecimin, sonunun bir kadın eliyle olacağını haber vermesinden sonra da onun, başına bir iş açmasından korktu. Aybek, Musul hâkimi Bedreddîn Lü'lü'nün kızı ile evlenmek üzere nişanlanmıştı. Çok kıskanç olan Şecerüddürr öfkelenerek bir suikast tertiplemedi ve geceleyin hamama giren Aybek,

önceden Şecerüddürr tarafından hazırlanmış olan güçlü-kuvvetli beş adam tarafından katledildi (12 Nisan, 1257).

Sabahleyin Şecerüddürr, Aybek'in geceleyin aniden öldüğünü söyledi ise de Aybek'in memlûkleri buna inanmadılar. Şecerüddürr ve avnesini yakalayarak öldürdüler. Denildiğine göre, yakalanacağını anlayan Şecerüddürr, bütün değerli taşlarını ve incilerini bir havana doldurarak kırmıştı.

el-Melik el-Mansûr Nûreddîn Ali B. Aybek (1257-1259)

Memlûkler, saltanatın verasetle intikali kaidesine inanmıyorlardı. Bu yüzden hükümdarlık makamı, herhangi bir sultanın vefatından sonra, Memlûk emîrlerinin büyükleri arasında çekişme mevzuu oluyordu. Bir Memlûk sultanı öldüğü zaman, emîrlerin büyükleri toplanırlar ve ölen sultanın oğlunu, babasının yerine sultan tayin ederlerdi. Ancak bunu veraset kaidesine inandıkları için değil, emîrler arasında en kuvvetlisinin ortaya çıkarak diğerlerini bertaraf etmesine kadar geçici bir hal tarzı olarak gördükleri için yaparlardı.

Sultan Aybek'in öldürülmesinden sonra büyük emîrler arasında Mısır'da aynı durum yaşandı. Emîrlerin ileri gelenleri toplanarak Aybek'in oğlu Nûreddîn Ali'yi sultan olarak seçtiler (12 Nisan 1257). Kendisine el-Mansûr lakabı verildi. Ali, henüz on beş yaşında olup onun büyük emîrlerin önünde direnebilmesi ve ülkeyi tehdit eden dış tehlikelere karşı koyabilmesi mümkün değildi.

Nitekim bir müddet sonra büyük emîrler arasında rekabet baş gösterdi. Ali'nin *Nâibü's-saltanası* ve emîrlerin en kudretlisi olan Kutuz, 1258 yılında Moğolların Hülegü kumandasında, Bağdâd Abbâsî Hilâfeti'ni yıktıktan sonra Suriye'ye ulaştıkları haberini aldı. Bunun üzerine, Mısır âyanını ve emîrlerin ileri gelenlerini toplayarak, el-Mansûr'un böyle güç durumların adamı olmadığını, ancak herkesin kendisine itaat edeceği kudretli bir kişinin sultan olmasıyla Moğollara karşı konulabileceğini söyledi. Orada hazır bulunan herkes "Bu iş için senden başkası yoktur" dediler. Böylece Kutuz sultan oldu (12 Kasım, 1259).